

Çin-Azerbaycan İlişkileri: Ticari Ortaklıktan Stratejik Ortaklığa

[Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2024, Temmuz 4) Cumhurbaşkanlığı Erdoğan, Şanghay İşbirliği Örgütü 24'üncü Devlet Başkanları Zirvesi'ne katıldı. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/152879/cumhurbaskani-erdogan-shanghai-isbirligi-orgutu-24-uncu-devlet-baskanlari-zirvesi-ne-katildi>]

Giriş

3 Temmuz 2024'te Astana'da düzenlenen Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) Devlet Başkanları Zirvesi çerçevesinde "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında stratejik ortaklığın kurulmasına ilişkin Ortak Bildiri" (kısaca "Stratejik Ortaklık Bildirisi") kabul edildi. Stratejik Ortaklık Bildirisinin giriş kısmında bu belgenin ortaya çıkış nedeni özetlenmiştir: küresel ve bölgesel durumun karmaşık gelişim süreçlerine karşılık siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliğini genişletme, küresel konularda karşılıklı etkileşimi güçlendirme, iki ülkenin ortak çıkarlarını ortaklaşa koruma, bölgesel ve küresel istikrar ve kalkınma gündemini ortaklaşa teşvik etmek.¹ Yani bölgesel ve küresel jeopolitik ve

* Kenan Aslanlı, Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ), Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Azerbaycan Cumhuriyeti ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında stratejik ortaklığın kurulmasına ilişkin Ortak Bildiri. 03.07.2024.

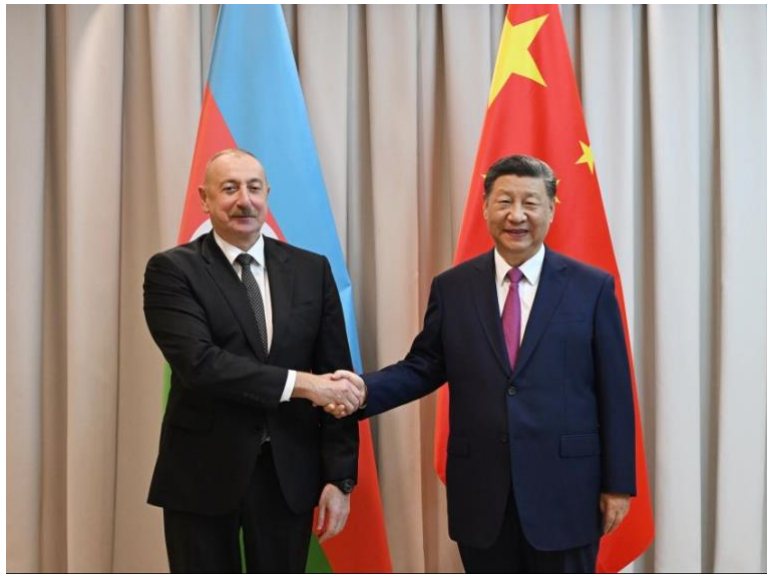
<https://president.az/az/articles/view/66389>

jeoekonomik süreçler iki ülkeni, asimetrik ilişkilerini ekonomik ve güvenlik bağlamında stratejik ortaklık düzeyine çıkarmaya itmiştir. 36 maddeden oluşan Stratejik Ortaklık Bildirisinde iki ülke arasındaki ilişkilerin (1) siyasi ve güvenlik boyutu ve kurumsal altyapısı, (2) ekonomik boyutu (ticaret, yatırım ve ulaştırma), (3) bölgesel ve uluslararası örgütler kapsamında iş birliği, ve (4) insani ve kültürel işbirliği boyutu ele alındı. Bu kapsamlı boyutları bu politika notunda Stratejik Ortaklık Bildirisine ve diğer istatistiksel kaynaklara dayanarak kısaca ele almaya çalışalım.

1. Çin-Azerbaycan İlişkilerinin Siyasi ve Güvenlik Boyutu ve Kurumsal Altyapısı

Stratejik Ortaklık Bildirisi, iki devletin kurduğu stratejik ortaklığın dayandığı ikili ilişkilerin temel ilkeleri olarak eşitlik, karşılıklı güven, karşılıklı destek, karşılıklı yarar ve iş birliğini kabul etmektedir. İki devletin birbirlerini öncelikli ve güvenilir ortak olarak görmesi, ikili ilişkilere ilişkin politikalarını dış etkenlerden etkilenmeden bağımsız olarak belirlemeleri vurgusu da önemlidir. Bu belgede, Çin'in diğer ülkelerle ilişkilerinin temelini oluşturan toprak bütünlüğüne ve egemenliğe saygı ve "içişlerine karışmama" ilkeleri de yer almaktadır. Çin ve Azerbaycan bu belgede insan hakları konusunu egemenlik prensibi kapsamında değerlendiriyor, insan hakları bahanesiyle devletlerin iç işlerine müdahaleye karşı çıkıyor ve insan hakları konusunun "siyasileştirilmesini" kabul etmiyorlar (uluslararası ilişkilerde "Çin modeli" olarak tanımlanan yaklaşım).

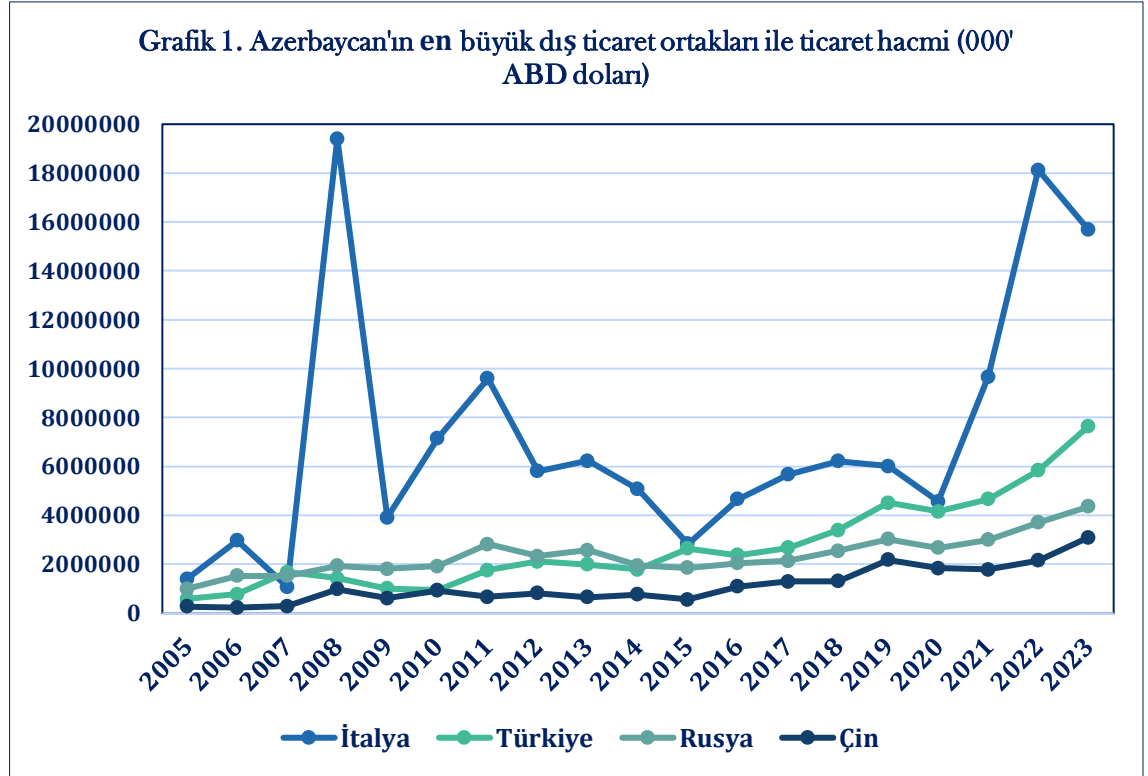
Stratejik Ortaklık Bildirisinde Azerbaycan devleti "Tek Çin" ilkesini, Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu, Çin Halk Cumhuriyeti hükümetinin Çin'in tamamını temsil eden yegâne meşru hükümet olduğunu kabul etmektedir. Çin devleti, Azerbaycan tarafının Ermenistan'a önerdiği barış gündemini destekliyor ve bölgede çatışmayı sürdürmeye yönelik jeopolitik entrikaların etkisiz olduğunun altını çiziyor. Stratejik Ortaklık Bildirisinde terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılığın ortak mücadele gerektiren küresel tehditler olduğunun altı çiziliyor. Azerbaycan ve Çin devletleri, kendi topraklarını birbirine karşı üçüncü tarafların kullanmasına izin vermeme, devletlerin stratejik ortaklık ilişkilerine zarar verecek eylemlerden kaçınma yükümlüğünü kabul ediyorlar. Çin Komünist Partisi ile Azerbaycan'ın iktidardaki siyasi partisi arasında, aynı zamanda iki ülkenin yasama organları arasında iş birliğinin artırılması konusunda anlaşılıyorlar. Bölgesel ve küresel dış politika ve güvenlik konularında hükümetler arasındaki koordinasyon ve iletişim mekanizmaları bundan sonra daha da güçlenecek, dışişleri bakanlıkları aracılığıyla düzenli olarak siyasi istişareler yapılacaktır.

[Kaynak: Abdul, N. (2024, Temmuz 4) Azerbaijan, China forge stronger economic ties amidst growing diplomatic relations. AzerNews. <https://www.azernews.az/analysis/228181.html>]

2. Çin-Azerbaycan İlişkilerinin Ekonomik Boyutu (Ticaret, Yatırım ve Ulaştırma)

Stratejik Ortaklık Bildirisinde iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin sürekli ve dinamik gelişimi, Hükümetlerarası Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Komisyonu mekanizmasının ticaret ve yatırım projelerinin güçlendirilmesi için aktif rolü, her iki ülkenin çok taraflı ticaret sistemine destekleri, Azerbaycan'ın Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyelik sürecine Çin'in desteği vurgulanıyor. Azerbaycan-Çin ekonomik iş birliğinin öncelikli alanları olarak ticaret, ulaşım, altyapı, inşaat, fosil yakıtlar (petrol ve doğal gaz), petrokimya, "yeşil enerji", elektrik, metal endüstrisi, ortak üretim, bilişim teknolojileri, inovasyonlar, yüksek teknoloji, yapay zekâ ve uzay, dijital ekonomi, tarım gibi alanlar tespit edilmiştir. Azerbaycan ve Çin ticaret ve genel ekonomi alanındaki yasal çerçevenin iyileştirilmesine, ticaret ve yatırım prosedürlerinin daha da serbestleştirilmesine yönelik kurumsal mekanizmalar oluşturmayı hedeflemektedirler.

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi ve Devlet Gümrük Komitesi

2.1. Ticaret Ortaklığı

Çin son yıllar İtalya, Türkiye ve Rusya'nın ardından Azerbaycan'ın dış ticarete 4 numaralı ortağı pozisyonundadır (bkz. Grafik 1). Çin-Azerbaycan ikili ticaret ilişkileri asimetrik yapıya sahiptir. Şöyle ki, 2022 ve 2023 yıllarında Çin ve Azerbaycan arasında gerçekleşen toplam dış ticaret hacminin yaklaşık %97'si Azerbaycan'ın Çin'den ithalatı oluşturmuştur. Örneğin, 2023 yılında Çin-Azerbaycan toplam dış ticaret hacmi 3,1 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır, ama bunun yaklaşık 3 milyar dolarlık (%97'lik) bölümü Azerbaycan'ın Çin'den ithalatı olmuştur.² Çin'in Azerbaycan'a ihracatı 2005-2023 yılları arasında 11 kattan fazla artmıştır. Azerbaycan hâlihazırda Çin'in Güney Kafkasya'da en büyük dış ticaret ortağı olmuş olsa da, diğer iki bölge ülkesi olan Gürcistan³ ve Ermenistan ile Çin'in dış ticaretinin ithalat-ihracat

² Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi. Dış Ticaretin Durumu Raporu. 2023. <https://customs.gov.az/az/faydali/gomruk-statistikasi/xarici-ticaretin-veziyyeti-haqqinda>

³ Geostat. Quarterly Bulletin, 2023 IV. https://www.geostat.ge/media/60568/QuarterlyBull_2023_IV_Eng.pdf

yapısı daha dengelidir (Çin, her iki ülkeden de önemli miktarlarda metal ithal etmektedir).⁴ Tam da bu asimetrik yapıyı ortadan kaldırmak ve Çin pazarına petrol dışı ürünler ihraç etmek amacıyla Azerbaycan, Çin'in 6 şehrinde "ticaret evleri" (trade house) açarak ürünlerini bu devasa pazarda tanıtmaya çalışıyor.⁵ Stratejik Ortaklık Bildirisinde iki ülke arasında ticaret hacmini artırmanın yanı sıra, ticaretin ürün yapısını optimize etmek ve malların pazarlara erişimini kolaylaştırmak hususları özellikle vurgulanmıştır.

2.2. Yatırım Projeleri

Stratejik Ortaklık Bildirisinde Azerbaycan ve Çin ekonomilerinin mevcut yapıları gereği "tamamlayıcılığa" (complementarity) sahip olduğu ifade edildi. Burada kastedilen Azerbaycan ekonomisinin doğal kaynağa dayalı olması, Çin ekonomisinin ise imalata dayalı yapısı olabilir. Bu kapsamda iki ülke sadece ticaret yapmanın dışında sanayileşme ve yatırım alanında iş birliği olanaklarını daha da genişletmeyi planlamaktadır. Hükümetlerarası Ticari-Ekonomik İşbirliği Komisyonu çerçevesinde yatırım işbirliğine ilişkin çalışma grubunun kurulması bu kapsamda karara bağlanmıştır.

Azerbaycan ve Çin şirketlerinin petrol ve doğal gaz üretimi ve işlenmesi dahil konvasiyonel enerji veya fosil yakıtlar alanında faaliyetleri desteklenecektir. Çin Ulusal Petrol Şirketi (China National Petroleum Corporation - CNPC), Azerbaycan'ın "Kürsengi" ve "Karabağlı" petrol sahalarını Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) ile birlikte işletiyor.⁶ CNPC, Çin Kalkınma Bankası ve SOCAR, 2017 yılında Azerbaycan'daki doğal gaza dayalı kimya endüstrisi projelerinin yatırımı ve finansmanında işbirliğine ilişkin bir Mutabakat Zaptı da imzaladılar.⁷ Bundan sonraki aşamada CNPC ve diğer Çin devlet enerji şirketleri petrol, gaz ve petrokimya alanlarında Azerbaycan'a daha fazla yatırım yapmak suretiyle ortak projelerde daha aktif yer alabilirler. Çin'in stratejik rakibi olan Hindistan'ın ONGC Videsh petrol ve doğal gaz şirketi de Azerbaycan fosil yakıt sektöründe temsil olunmaktadır (ülkenin en büyük ham petrol yatağı olan "Azeri-Çirak-Güneşli" (ACG) petrol sahalarının işletilmesi projesi).⁸

Azerbaycan ve Çin'in serbest ekonomik ve sanayi bölgelerinde her iki ülkenin şirketlerinin yatırımcı olarak yer alması hususu da önemlidir. Özellikle, Azerbaycan tarafı 2. Karabağ Savaşı ile işgalden kurtarılan Karabağ ve Doğu Zengezur bölgelerinde kurulan sanayi bölgelerinde (örneğin, "Araz Vadisi Ekonomik Bölgesi" Endüstri Parkı) Çin şirketlerini görmeyi çok arzu etmektedir. Çin şirketleri ile petrol ve doğal gaz dışındaki yatırım projelerinde sanayi bölgeleri ön plana çıkmaktadır.

2024 yılı temmuz ayının ilk günlerinde Azerbaycan Ekonomi Bakanlığı, Azerbaycan Dijital Kalkınma ve Ulaştırma Bakanlığı, "Electrify Azerbaijan" şirketi ve Çin'in "BYD Company Limited" (BYD) şirketi arasında bu ülkeden elektrikli otobüs filosunun temini amacıyla önemli bir Çerçeve Anlaşması imzalandı. Bu Çerçeve Anlaşması kapsamında atmosfere atılan gaz emisyonlarının azaltılması ve enerji verimliliğinin artırılması amacıyla Azerbaycan'a Çin'den elektrikli otobüslerin satın alınması ve sonraki aşamada üretimin yerleştirilmesi öngörülüyor: "BYD ile yapılan iş birliği çerçevesinde 160 adet elektrikli otobüs ve 100 adet şarj cihazının satın alınması, 2025 yılından itibaren yerli üretime geçilmesi ve yedek parçaların kademeli olarak yerleştirilmesi planlanıyor".⁹ BYD

⁴ Trade Map. 2024. <https://www.trademap.org/Index.aspx>

⁵ İlham Aliyev'in Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Xi Jinping ile Astana'da görüşmesi gerçekleştirildi. 03 Temmuz 2024. <https://president.az/az/articles/view/66386>

⁶ CNPC in Azerbaijan. 2020. <https://www.cnpc.com.cn/en/2020Azerbaijan/2020Azerbaijan.shtml>

⁷ CNPC 2017 Annual Report.

<https://www.cnpc.com.cn/en/2014enbvfg/201504/469c5c60316a49bd8f75f461417eab33/files/49ea4f96494f41ada5711bfea3d04237.pdf>

⁸ ONGC Videsh in Azerbaijan. 2024. <https://ongcindia.com/web/hi/w/the-azerbaijan-government-announced-extension-of-acg-psa-to-2049-with-co-venturers-including-ongc-videsh-limited>

⁹ BYD şirketi ilə əməkdaşlığa dair sənədlər imzalanıb. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi. 02.07.2024.

<https://www.economy.gov.az/az/post/2108/byd-sirketi-ile-emekdasliga-dair-senedler-imzalanib>

tarafından elektrikli otobüs yedek parçalarının Azerbaycan'da üretilmesi zamanı ülkenin sanayi bölgelerinin mevcut teşvik mekanizmaları Çin tarafına önerilebilir.

Stratejik Ortaklık Bildirisinde yer alan en önemli meselelerden birisi ve Çin'in diğer ülkelerle benzer stratejik iş birliği belgelerinde ve stratejik diyalog süreçlerinde öne çıkardığı husus, ortak yatırım projelerinde görev alan ve Çin işletmelerinde çalışan personelin güvenliğinin tam olarak sağlanmasıdır.

2.3. Ulaştırma Koridorları

Stratejik Ortaklık Bildirisinde Çin-Azerbaycan ilişkilerinin ulaştırma ve bağlantısallık boyutu önemli yer tutmaktadır. Bağlantısallık boyutu aslında iki ülke arasındaki ilişkilerin basit ticaret ortaklığı seviyesinden stratejik ortaklığa yükseltilmesinin en büyük etkenidir. Çin ve Azerbaycan, bu strateji belgesiyle Çin'in "Kuşak ve Yol" Girişimi çerçevesinde tüm alanlarda pratik iş birliğini derinleştirmenin yanında, ülkelerin kalkınma stratejilerinin entegrasyonunu da ön görmekteler. "Kuşak ve Yol" Girişimi Çin'in uluslararası siyasetinin en önemli aracı haline gelmiştir.¹⁰ Yani bu inisiyatif sadece altyapı ve ulaştırma alanlarını kapsamamaktadır. Tıpkı Avrupa Birliği tarafından komşu ülkeler ile imzalanan ortaklık anlaşması veya serbest ticaret anlaşmaları gibi burada da kapsamlı iş birliği söz konusudur. Azerbaycan ve Çin hükümetleri arasında uluslararası multimodal taşımacılığın geliştirilmesi Anlaşması'nın imzalanma süreci de hızlandırılacaktır. Çin, Trans-Hazar Uluslararası Taşımacılık Koridorunun ("Orta Koridor") inşaatı ve işletmesine aktif olarak katılacağını taahhüt ediyor. Orta Koridor'un stratejik bileşeni olan Bakü-Tiflis-Kars demiryolunun yıllık iletim kapasitesi 1 milyon tondan 5 milyon tona çıkarıldı. Bakü civarında olan Alat Uluslararası Deniz Ticaret Limanı'nın yıllık kargo transit kapasitesinin ise 15 milyon tondan 25 milyon tona çıkarılması planlanıyor.¹¹

Çin-Avrupa yönünde ve tersi yönde yük trenleri için Rusya üzerinden geçen kuzey rotasına alternatif olan Kafkasya geçişi "Güney Koridoru"nun sürekli çalışmasını ve hızlandırılmış gelişimini teşvik etmek için Azerbaycan ve güzergâh üzerindeki diğer ülkelerle daha yakın çalışmak gerektiği vurgulanıyor. Daha da önemlisi, Çin ve Azerbaycan devletleri, üretim ve tedarik zincirlerinin güvenliğini ve istikrarını ortaklaşa sağlamak için çalışmalar yapmaya hazır olduğunu belirtiyor (Bildirinin 2.7. Maddesi). "Üretim ve tedarik zincirlerinin güvenliği ve istikrarını ortaklaşa sağlamak" maddesi iki ülke arasında güvenlik ve askeri alanda iş birliği imkanlarının bundan sonraki aşamada daha genişleyeceği anlamına gelmektedir. Uluslararası taşımacılık koridorlarının güvenliğinin ve sürekli işleyişinin sağlanmasına yönelik sorunların çözümünde Çin ve Azerbaycan birbirlerinin çabalarını destekleyecek ve transit taşımacılık için uygun koşullar oluşturacaklar. Çin'in, Azerbaycan, Türkiye, Avrupa ve Orta Asya'nı birbirine bağlayacak ve belgesel jeoekonomik manzarayı değiştirecek Zengezur Koridoru inisiyatifine desteğinin bundan sonra daha da artacağını ön görebiliriz.

Batılı ülkelerin yaptırımı altında olan İran ve Rusya'nı bypass ederek Asya'dan Avrupa'ya kara yolu veya multimodal (çok modlu) ulaşım sistemi ile kargo taşımacılığının yapılabileceği rota Azerbaycan üzerinden geçen transit güzergâhtır. Azerbaycan'ın ardından Zengezur Koridoru ile Ermenistan-Türkiye-Avrupa veya Gürcistan üzerinden Karadeniz-Avrupa ve Türkiye-Avrupa rotaları mümkündür. Bu açıdan Çin'in entegre Güney Kafkasya ulaştırma stratejisinde Azerbaycan'ın yanı sıra Gürcistan ve bu ülkenin limanları da önemli yere sahiptir. 2024 yılında China Communications Construction Company liderliğindeki Çin konsorsiyumu Gürcistan'ın Karadeniz limanı Anaklia'nın (yıllık 600.000 TEU'luk konteyner kapasitesi) devlete ait yüzde 49 hissesini aldı.¹² Çin'i Avrupa Birliği pazarına bağlayan Orta

¹⁰ Cai Fang, Peter Nolan, Wang Linggui. (2024). Kuşak ve Yol El Kitabı. Kırmızı Kedi Yayınevi.

¹¹ İlham Aliyev, Astana'da "ŞİÖ plus" formatında yapılan toplantıda konuştu. 04 Temmuz 2024. <https://president.az/az/articles/view/66396>

¹² China Wins Bid to Build Georgia's New Black Sea Container Port. The Maritime Executive. 30.05.2024. <https://maritime-executive.com/article/china-wins-bid-to-build-georgia-s-controversial-black-sea-port>

Koridor sadece Azerbaycan için değil, aynı zamanda Gürcistan ve Ermenistan için de bölgesel istikrar ve refah fırsatlarını beraberinde sunmaktadır.

[Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2024, Temmuz 4) "Amacımız, girişimci diplomasi anlayışıyla bölgemizde ve ötesinde bir barış kuşağı tesis etmek". <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/152895/-amacimiz-girisimci-diplomasi-anlayisiyla-bolgemizde-ve-otesinde-bir-baris-kusagi-tesis-etmek->]

3. Bölgesel ve Uluslararası Örgütler Kapsamında İş Birliği

Çin ve Azerbaycan karşılıklı çıkara dayanarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı (BM) başta olmakla uluslararası örgütler ve forumlar çerçevesinde güncel uluslararası konular üzerinde etkileşimde bulunmayı taahhüt ettiler. Stratejik Ortaklık Bildirisinde Azerbaycan, Çin'in önerdiği küresel kalkınma, küresel güvenlik ve küresel uygarlık (medeniyet) girişimlerini destekliyor. Daha da önemlisi yeni uluslararası ilişkiler ve küresel sistem mimarisine Çin'in yaklaşımını ortaya koyan bu girişimler ile küresel ve bölgesel güvenlik ve istikrarın ortaklaşa korunacağı inancı ortaya konulmaktadır. Burada uluslararası ve bölgesel güvenlik ve kalkınma gündeminin de iç içe geçtiğini görebiliriz.

Stratejik Ortaklık Bildirisinde Çin devleti Azerbaycan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü'nde (ŞİÖ) şimdiki diyalog ortağı statüsünün yükseltilmesine desteğini ifade ediyor. Buradaki beklenti, önümüzdeki yıllarda Azerbaycan'ın ŞİÖ'deki hukuki statüsünün önce gözlemci ve ardından tam üyelik yönünde yükseltilmesi olabilir. Aynı zamanda, bu strateji belgesi ile Azerbaycan devleti ilk kez BRICS'e katılma arzusunu resmen dile getirdi. Çin devleti ise ŞİÖ gibi Azerbaycan'ın BRICS iş birliği platformuna katılımını memnuniyetle karşılamaktadır. Azerbaycan'ın özellikle BRICS platformu ile iş birliğini derinleştirme niyetinin altındaki en önemli motivasyonlardan biri Türkiye gibi ekonomik (ticaret, yatırım ve ulaştırma boyutları) motivasyondur.

Türkiye'nin 2023 yılında 3 en büyük dış ticaret ortaklarından 2'si BRICS üyesi olan Rusya ve Çin olmuştur. Azerbaycan'da ise 4 en büyük dış ticaret ortağından 2'si yine aynı BRICS üyeleri olan Rusya ve Çin'dir. 2023 yılında Rusya ve Çin'in Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki payı %17 olmuştur.¹³ Yine 2023 yılında Rusya ve Çin'in Azerbaycan'ın toplam

¹³ TÜİK. Dış Ticaret İstatistikleri, Mayıs 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Mayis-2024-53529>

dış ticaretindeki payı ise %15 oldu.¹⁴ Türkiye ve Azerbaycan, BRICS ülkelerinden Çin, Rusya ve hatta Hindistan tarafından önyak olunan bölgesel ulaştırma inisiyatiflerinde ve yatırım projelerinde bundan sonra da aktif yer almak istemektedir. Doğal olarak Türkiye ve Azerbaycan'ın ŞİÖ ve BRICS gibi platformlarda aktif yer almak niyetinin bölgesel jeopolitik süreçler, uzun vadeli güvenlik tehditlerine karşı yeni arayışlar ve çok kutuplu dünya düzeni inşası ile doğrudan ilişkili boyutu vardır.

[Kaynak: Shahin, U. (2024, Mart 27) Azerbaijan-China relations: Insights on COP29 collaboration, beyond. AzerNews. <https://www.azernews.az/analysis/223774.html>]

4. İnsani ve Kültürel İş Birliği Boyutu

Çin-Azerbaycan Stratejik Ortaklık Bildirisi, iki ülkenin tamamı ve bölgeleri arasında eğitim, dil öğrenimi, bilim ve teknoloji, sağlık, kültür, turizm alanlarında derin iş birliğini de ön plana çıkarmaktadır. Özellikle, yükseköğretim kurumları arasında ortak birlik (alliance) kurulması, Çin'in küresel ölçekte önemli "yumuşak güç" aracı olan Konfüçyus Enstitüsü vasıtasıyla Çin dilinin öğretilmesi, üniversiteler arasında öğretmen ve personel değişimi ve çeşitli dil öğrenimi programları, aynı zamanda, uzman yetiştirme programlarının uygulanması stratejik adımlar olarak nitelendirilebilir. Turizm alanında iş birliğini güçlendirmek için Azerbaycan tarafı, Çin vatandaşlarına tek taraflı olarak bir yıllık vizesiz rejim uygulama kararı aldığını bu belge ile onaylıyor. Vatandaşların karşılıklı ziyaretlerinin kolaylaştırılması, turizm, ekonomik, insani ve kültürel bağları daha da genişletmek amacına ulaşmakta önemli olacaktır.

Sonuç

Çin-Azerbaycan Stratejik Ortaklık Bildirisi, küresel değişim ve dönüşümün önemli dönüm noktalarından olan 2020 yılının pandemi sürecinden, aynı zamanda da Kafkasya ve Orta Asya bölgesinin jeopolitik kaderini değiştiren ve 2020 yılında cereyan eden 2. Karabağ Savaşı'ndan sonra Azerbaycan'ın bölgesel ve küresel güçlerle imzaladığı dördüncü belgedir. İlk olarak "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ittifak ilişkilerine ilişkin Şuşa Beyannamesi" 15 Haziran 2021'de işgalden yeni kurtarılan Şuşa şehrinde

¹⁴ Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi. Dış Ticaretin Durumu Raporu. 2023. <https://customs.gov.az/az/faydali/gomruk-statistikasi/xarici-ticaretin-veziyyeti-haqqinda>

imzalandı. Bu belge ile Türkiye ve Azerbaycan tam anlamıyla ortak tehditlere karşı siyasi ve askeri ittifak kurdular.¹⁵ Ardından da 22 Şubat 2022'de Moskova'da "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında karşılıklı ortaklık iş birliğine ilişkin Deklarasyon" imzalandı. Bu belge Ukrayna savaşı başladıktan sadece iki gün önce imzalanmış ve savaş öncesi Rusya'nın Güney Kafkasya'nın jeostratejik öneme sahip ülkesi ile güvenlik ve ekonomik iş birliği ekseninde ittifak arayışının bir yansıması olarak yorumlanmıştır.¹⁶

Ve nihayet, 18 Temmuz 2022'de Bakü'de "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Avrupa Komisyonu (Avrupa Birliği) arasında enerji alanında stratejik ortaklığa ilişkin Mutabakat Zaptı" imzalandı. Mutabakat Zaptında, Azerbaycan'dan Güney Gaz Koridoru ile AB'ye taşınacak gaz hacminin 2027 yılına kadar iki katına çıkarılması ve 20 milyar metreküp gaz hacmine ulaştırılması, aynı zamanda da yenilenebilir enerji alanında iş birliğinin (Hazar Denizi - Karadeniz – Avrupa "Yeşil Koridor" İnisiyatifi) güçlendirilmesi öngörülüyor.¹⁷ Hazar Denizi'nden Avrupa yönünde ihraç edilebilecek sadece rüzgar enerjisi kapasitesinin 157 GW'a tekabül ettiği ileri sürülmektedir.¹⁸ "Yeşil Koridor" İnisiyatifinin gerçekleşmesi konusu bağlamında Karadeniz bölgesinin güvenlik riskleri Türkiye üzerinden mümkün geçiş rotasını daha uygulanabilir yapmaktadır.

Bu önemli stratejik belgeler silsilesi çerçevesinde Çin-Azerbaycan Stratejik Ortaklık Bildirisine yaklaştığımızda Azerbaycan'ın Doğu-Batı ve Kuzey-Güney rotaları ile gerçekleşen bölgesel tedarik zinciri ve geçiş güzergahları boyunca önemli bir kavşak ve vazgeçilmez bir bileşen olduğunu görüyoruz. Çin-Azerbaycan Stratejik Ortaklık Bildirisinde, küresel sistemde değişim ve dönüşümün etkisi altında ekonomik ve güvenlik konularının iç içe geçtiğini gözlemlemek mümkündür. Ukrayna savaşı ve Orta Doğu bölgesinde yaşananlar Orta Koridor rotasının en stratejik noktalarından birisi olarak Azerbaycan'ın transit imkanlarını Çin için daha da değerli etmiştir. Ama bu temel motivasyonun yanı sıra, stratejik belgede "Çin modeli" yeni düzen inşası ve uluslararası ilişkiler sistemi kavramları ile de karşılaşırız.

¹⁵ Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ittifak ilişkilerine ilişkin Şuşa Beyannamesi. 15 Haziran 2021. <https://president.az/az/articles/view/52122>

¹⁶ Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında karşılıklı ortaklık işbirliğine ilişkin Deklarasyon. 22 Şubat 2022. <https://president.az/az/articles/view/55498>

¹⁷ Azərbaycan-Avropa İttifaqı münasibətləri. Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi. 2024. <https://brussels.mfa.gov.az/az/content/38/azerbaycan-avropa-ittifaqi>

¹⁸ Fatime Letifova. Azerbaijan to create green energy corridor from Caspian Sea to EU. Azernews. 16 April 2024. <https://www.azernews.az/business/224716.html>